

DÔSLEDKY KONFLIKTU MEDZI USA A RUSKOM Z HĽADISKA PROLIFERÁCIE JADROVÝCH ZBRANÍ

THE IMPACT OF THE CONFLICT BETWEEN THE USA AND RUSSIA ON THE PROLIFERATION OF THE NUCLEAR WEAPONS

Peter Števkov¹

Článok sa zaoberá dôsledkami súčasného americko-ruského konfliktu v oblasti proliferácie jadrových zbraní. Ukrajinská kríza, a s tým súvisiaca anexia Krymu Ruskom, mala za následok zásadné obmedzenie spolupráce medzi Spojenými štátmi a Ruskou federáciou, ktoré sa vo výraznej miere dotklo problematiky jadrových zbraní. Cieľom článku je poukázať na bezprostredné, ako aj na očakávané dôsledky, ktoré pre proliferáciu z americko-ruského konfliktu vyplývajú. Tieto dôsledky článok analyzuje v rámci typológie proliferácie. Autor článku dochádza k záveru, že najväčšou obeťou americko-ruského konfliktu je v tomto ohľade spolupráca Washingtonu a Moskvy v oblasti jadrovej bezpečnosti a protiproliferačných aktivít.

Kľúčové slová: Rusko, USA, Ukrajina, Irán, Jadrové zbrane, proliferácia, CTR

This article deals with the impact of the current conflict between Russia and the USA on the proliferation of the nuclear weapons. Ukrainian crisis and the annexation of the Crimea by Russia has in its course significantly affected the American-Russian cooperation, with a spillover to the area of nuclear weapons. The goal of the article is to highlight the immediate and the expected consequences which emerge from this conflict in the area of nuclear

¹Ing. Mgr. Peter Števkov, Narodený 1989. Katedra medzinárodných vzťahů a evropských studií Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. V súčasnosti je prezenčným študentom doktorského štúdia odboru Medzinárodné vzťahy na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovy univerzity v Brne. Joštova 10602 00 Brno, Česká republika, e-mail: stevkovp@gmail.com.

Autor je absolventom medzinárodných vzťahov na Fakulte sociálnych štúdií Masarykovy univerzity, hospodárskej politiky na Ekonomicko-správnú fakulte Masarykovy univerzity a odboru Ruský jazyk a literatúra na Filozofickej fakulte Masarykovy univerzity. V r. 2011 absolvoval študijný pobyt na Fakulte medzinárodných vzťahov na Uralskej štátnej univerzite v Jekaterinburgu. Zoberá sa najmä postsovietskym priestorom.

proliferation. The consequences are analyzed through the framework of the nuclear proliferation typology. The article comes into conclusion that the major casualty of the American-Russian conflict is the cooperation of the USA and Russia regarding the global nuclear security and their antiproliferation activities.

Key words: Russia, US, Ukraine, Iran, Nuclear weapons, proliferation, CTR

JEL: D74, F51, F52

1 ÚVOD

Proliferácia, teda šírenie jadrových zbraní, sa v medzinárodných vzťahoch niekedy vníma ako téma minulosti. Zatiaľ čo počas studenej vojny bolo jadrové zbrojenie všeobecne označované za najväčšiu hrozbu pre ľudstvo, a počas 90. rokov bola jadrová bezpečnosť široko diskutovaná a riešenou témou najmä v súvislosti so zabezpečením sovietskeho nukleárneho arzenálu, dnes je nukleárna téma v medzinárodných vzťahoch takpovediac izolovaná v diskusii o jadrových zbraniach Severnej Kórey a jadrových ambíciách Iránu. Namiesto jadrových zbraní sa dnes medzinárodné vzťahy a bezpečnostné štúdiá zameriavajú skôr na nové hrozby a výzvy, ako sú terorizmus, imigrácia, asymetrické či hybridné vojny, globálne otepľovanie alebo deteriorácia životného prostredia.

Udalosti predchádzajúcich dvoch rokov však opäť vyniesli problematiku jadrových zbraní do pozornosti medzinárodnej politickej, bezpečnostnej a mediálnej sféry. Ukrajinská kríza, s ňou súvisiace pouličné nepokoje ako aj nasledujúca priama vojenská intervencia Ruska v tejto krajine, vyhrotili vzťahy USA a Ruska natoľko, že niektorí experti začali súčasnú situáciu otvorene nazývať novou studenou vojnou. Agresia Ruska voči Ukrajine sa zároveň stala jediným historickým príkladom, keď štát napadla tá krajina, ktorej odovzdal svoj jadrový arzenál. Výrazné oslabenie spolupráce svetových mocností, ako aj značné zníženie kredibility bezpečnostných záruk v rámci protiproliferačného režimu preto pochopiteľne vyvolalo oprávnené obavy zo zvýšeného rizika šírenia zbraní hromadného ničenia.

Cieľom článku je poukázať na bezprostredné, ako aj na očakávané dôsledky, ktoré pre proliferáciu z americko-ruského konfliktu vyplývajú. Tieto dôsledky článok analyzuje v rámci typológie proliferácie. Text je rozdelený na niekoľko častí. V prvej autor čitateľa uvádza do problematiky jadrových zbraní a vysvetľuje koncept proliferácie. Nasledujúca časť sa zaoberá proliferáčnymi aktivitami, motiváciami a potenciálom štátov, ktoré zatiaľ jadrové zbrane nevlastnia (predovšetkým Ukrajinou a Iránom). Tretia časť je analýzou dôsledkov jadrového zbrojenia dvoch hlavných jadrových mocností - USA a Ruska. V štvrtej časti sa autor venuje implikáciám ukrajinskej krízy na protiproliferačný režim, pričom v poslednej časti sa sústreďuje na problematiku jadrovej bezpečnosti a proliferácie materiálov.

2 JADROVÉ ZBRANE

Jadrové zbrane (JZ) sa spoločne s chemickými, biologickými a rádiologickými zbraňami radia medzi tzv. zbrane hromadného ničenia (ZHN) . Pod týmto pojmom sa chápu zbrane s veľkou ničivou silou a plošným účinkom, ktoré sa od konvenčných zbraní odlišujú nielen mierou spôsobených škôd, ale aj tým, že škody majú dlhodobý charakter a je ťažké sa proti nim brániť. (Visingr 2008, s. 94) Podľa definícií amerických ozbrojených síl sú ZHN „zbrane schopné spôsobiť veľkú mieru deštrukcie či hromadné straty.” (Department of Defense Dictionary of Associated Terms 2009, s. 584) Dôležitou charakteristikou ZHN všeobecne a JZ partikulárne je aj to, že okrem deštruktívneho potenciálu majú aj veľký odstrašujúci potenciál. (Visingr 2008, s. 94)

Z kategórií ZHN sú práve JZ tými najničivejšími. Môžeme ich definovať ako zbrane, ktoré využívajú výbušnú energiu umelo vyvolanej jadrovej reakcie. Vyznačujú sa širokým spektrom ničivých účinkov, medzi ktoré patrí elektromagnetické žiarenie na všetkých vlnových dĺžkach, časticové (najmä neutrónové) žiarenie, mohutná tlaková vlna a rádioaktívne zamorenie. Jadrové zbrane sa členia podľa druhu jadrovej reakcie, ktorá je zdrojom výbušnej energie, na štiepne a fúzne. V prípade štiepenia sa jadrá ťažkých prvkov (väčšinou uránu-235 alebo plutónia-239) rozpadajú na jadrá ľahších prvkov, zatiaľ čo v prípade fúzie (zlučovania) dochádza k spájaniu jadier ľahkých prvkov (napr. izotopov vodíka, ako sú deutérium a trítium) do ťažších jadier (teda, hélia). JZ využívajúce fúziu jadier sú označované ako zbrane termonukleárne alebo vodíkové, pričom predstavujú oveľa zložitejšie systémy, ktorých ničivý potenciál je oveľa väčší, než pri JZ štepných. (Visingr 2008, s. 96)

Zvláštnou kategóriou zbraní sú rádiologické zbrane. Tieto nevytvárajú výbušnú energiu štiepnej alebo fúznej reakcie, ale prirodzený rádioaktívny rozpad izotopov niektorých prvkov, napr. cesia alebo stroncia. Rádiologická zbraň, označovaná aj ako „špinavá bomba“, pozostáva z konvenčnej nálože a rádioaktívneho materiálu (väčšinou vo forme prášku). Explózia takéhoto zariadenia je schopná spôsobiť rozptýlenie rádioaktívneho prachu, čo môže mať katastrofálne dôsledky. (Visingr 2008, s. 97-98) V súčasnosti existuje tendencia chápať rádiologické zbrane ako poddruh zbraní nukleárných.

3 PROLIFERÁCIA JADROVÝCH ZBRANÍ

Zatiaľ čo v slovenskej a českej medicínskej terminológii sú prebraté ekvivalenty slova proliferácia (proliferace) vymedzené skôr ako bujnenie či rozrastanie, v bezpečnostnej terminológii sa pod slovom proliferácia myslí najmä šírenie. V prípade ZHN je potom termín *proliferácia* používaný na šírenie jadrových, chemických, biologických a ďalších zbraní a s nimi súvisiacich technológií. Tento pojem sa v medzinárodných vzťahoch a bezpečnostných štúdiách pravdepodobne

najskôr objavil v súvislosti s rozšírením JZ mimo okruhu klasických piatich atómových mocností.”(Mareš 2003, s. 8)

Pod slovným spojením „proliferácia JZ“ sa väčšinou rozumie „horizontálna“ proliferácia - teda proces, keď štáty a neštátni aktéri získavajú zbrane, ktoré predtým nemali. Okrem nej však rozoznávame aj proliferáciu „vertikálnu“, teda proces rozvoja a zlepšovania existujúcich zbraní, pričom oba typy proliferácie môžu, samozrejme, prebiehať súčasne. Ďalej môžeme vymedziť proliferáciu vedomostí (teda znalostí ako JZ vyrobiť) a materiálov (hmotných prostriedkov potrebných k výrobe JZ) (Mareš 2003, 9-10). Niektoré súčasné definície proliferácie počítajú v rámci jej vymedzenia nielen so šírením ZHN, ale aj ich nosičov, predovšetkým balistických striel a striel s plochou dráhou letu. (Visingr 2008, 94)

Aby mohla proliferácia JZ prebiehať, treba splniť určité podmienky. Predovšetkým treba, aby aktér získal technológie potrebné na vývoj a/alebo výrobu JZ. Na technologický aspekt sa zameriava technologický determinizmus, podľa ktorého bude JZ vlastniť toľko štátov, koľko zvládne technológiu ich výroby. Technologický determinizmus bol významným smerom v debata o proliferácii najmä v 60. rokoch 20. storočia, ako však ukázal ďalší vývoj, jeho závery sa nesplnili. (Rojčík 2006)

Keďže technologická stránka nepostačí na vysvetlenie dôvodov, prečo sa niektoré štáty rozhodli zaobstarať si jadrový arzenál (pričom iné od tohto zámeru upustili), treba sa na ich motiváciu. Scott Sagan rozlišuje tri modely proliferácie. V rámci bezpečnostného modelu je vlastníctvo JZ spojené s významom bezpečnostných hrozieb, ktoré je možné týmto spôsobom odstrašovať. Model domácej politiky sa sústreďuje na domáce záujmové skupiny, ktoré považujú JZ za dôležitý prostriedok bez ohľadu na existenciu či neexistenciu vonkajšej hrozby. Posledný model vychádza z predpokladu, že štátni aktéri vnímajú JZ ako významné symboly, ktoré sú zdrojom domácej a medzinárodnej prestíže. Colin Gray k uvedeným modelom pridáva štvrtý, keď k bezpečnostným motívom zaraďuje motív dosiahnutia zisku na úkor iného aktéra. (Suchý, Vilímek 2009)

Uľahčiť alebo naopak sťažiť prístup k jadrovým zbraniam a materiálom môže viacero externých okolností. Napríklad, rozpad Sovietskeho zväzu v 90-tych rokoch zreteľne zvýšil možnosť proliferácie tým, že nebola garantovaná bezpečnosť viac ako 30 000 jadrových zbraní umiestnených v štyroch novovzniknutých štátoch (Rusko, Bielorusko, Ukrajina a Kazachstan). Naopak, efektívna odborná a finančná pomoc USA smerujúca do bezpečnostnej infraštruktúry a diplomatický nátlak Washingtonu túto pravdepodobnosť znížili. V závislosti od externých faktorov sa prirodzene menia aj motivácie štátnych aktérov získať ZHN. Líbya napríklad do r. 2003 vyvíjala ZHN, avšak po zásahu USA a ich spojencov v Iraku v r. 2003 sa Muammar al-Kaddáfí z obavy, že krajinu postihne rovnaký osud, vývoja ZHN zriekol. (Mareš 2003)

Tu je na mieste sa pozastaviť aj nad motiváciami neštátnych skupín, predovšetkým teroristov. Tie môžu byť pozitívne - teroristi sa usilujú o zlepšenie

života nejakej skupiny (napr. etnickej, náboženskej), resp. o presadenie nejakého ekonomického či sociálneho systému, a negatívne - cieľom je len samotná deštrukcia. V druhom prípade môže ísť aj o eschatologický terorizmus, ktorý má za cieľ privolať „koniec sveta“. Štáty by sa všeobecne mali usilovať odstrašiť potenciálnych teroristov od snahy o získanie JZ. Na strane ponuky to znamená sťažiť teroristom prístup k potrebným technológiám či materiálom (resp. k zbraňam samotným), pričom v prípade odstrašenia na strane dopytu zas ide o hrozbu bezprecedentným trestom. (Kapur 2009) Existuje však celý rad ďalších odradzujúcich faktorov, pre ktoré teroristické skupiny nemusia mať o získanie JZ záujem. Ide napríklad o nedostatok peňazí, obavu, z toho, že zbraň nebude fungovať správne či o obecnú nechť experimentovať s neznámymi zbraňami. (Mareš 2005)

Pri diskusii o zamedzení proliferácii JZ je dôležité spomenúť aj rolu protiproliferačných režimov, ktoré sú schopné zamedziť šíreniu JZ formou trestov, resp. odmeňovaním v závislosti od plnenia dohodnutých záväzkov. Základným stavebným kameňom súčasného protiproliferačného režimu je Zmluva o nešírení jadrových zbraní (NPT - Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) z r. 1968, ktorá delí krajiny na tie, ktoré JZ disponujú - USA, Rusko, Čína, Francúzsko a Veľká Británia (NWS - Nuclear Weapon States) a ďalších 185 krajín, ktoré sa oficiálne vývoja JZ zriekli a zmluvu ratifikovali (NNWS - Non-Nuclear Weapon States). Zamedzenie proliferácie prostredníctvom NPT sa obecné považuje za úspešné, NPT však počítá s bezpečnostnými záväzkami NWS voči NNWS a odzbrojovaním a eventuálnym odzbrojením NWS. Jej ďalšia účinnosť preto závisí od plnenia týchto záväzkov. Zamedzovanie proliferácie a zabezpečenie jadrových materiálov je tiež náplňou činnosti Medzinárodnej agentúry pre atómovú energiu (IAEA - International Atomic Energy Agency). Všetky krajiny, s výnimkou KĽDR, posledné dve dekády dodržia aj Zmluvu o všeobecnom zákaze jadrových skúšok, napriek tomu, že zmluva doteraz nevstúpila v platnosť (neratifikovali ju napr. USA alebo Čína). Protiproliferačný režim by eventuálne mohla posilniť aj Zmluva o zastavení výroby štiepnych materiálov na výrobu jadrových zbraní, ktorá však v rámci Konferencie o odzbrojení naráža na odpor, predovšetkým zo strany Pakistanu. (Dingli 2013)

4 HORIZONTÁLNA PROLIFERÁCIA - UKRAJINA

Anexia Krymu Ruskom, ako aj následná ruská intervencia na východnej Ukrajine, vyvolala rozsiahlu diskusiu o dopadoch týchto krokov na medzinárodnú bezpečnosť a proliferáciu jadrových zbraní. Ako je známe, Rusko svojím konaním voči Ukrajine porušilo Budapeštianske memorandum z r. 1994, ktorým sa zaviazalo rešpektovať nezávislosť a teritoriálnu integritu Ukrajiny, ako aj poskytnúť pomoc, v prípade, že by sa krajina stala obeťou vonkajšej agresie. Na oplátku bola Ukrajina za tieto bezpečnostné záruky ochotná odovzdať Rusku jadrový arzenál, ktorý zdedila po rozpade ZSSR. (Budapest Memorandums on Security Assurances 1994)

Cesta k odovzdaniu JZ Rusku, ktorú podstúpili Bielorusko, Kazachstan a Ukrajina, bola práve v ukrajinskom prípade najťažšia. Ukrajina sa od počiatku obávala Ruska, pričom podľa Williama Pottera by „bolo nemožné získať súhlas ukrajinského parlamentu s ratifikáciou Dohody o znížení počtu strategických zbraní (START - StrategicArmsReductionTreaty) a s prístupím k NPT, nebyť záruk v Budapeštianskom memorande. (Yost 2015) Na tomto mieste treba podotknúť, že memorandum neobsahuje právne záväzné záruky (nie je medzinárodnou zmluvou), o získanie ktorých sa Ukrajina od začiatku usilovala, a ktoré pre odpor USA, VB a Ruska nedostala. Obsahuje však politické záruky, ktoré stáli na dobrej vôli a vzájomnej dôvere jednotlivých aktérov. (Budjeryn 2016)

Zmluva teda nebola právne záväzná, bola však politicky záväzná, čo neznižuje význam memoranda pri rozhodnutí Ukrajiny vzdať sa jadrových zbraní. Ako poznamenáva Steven Pifer (2014), Kyjev memorandum ako de facto zmluvu vnímal, pričom ho zverejnil aj v súhrne medzinárodných zmlúv Ukrajiny. Zaujímavosťou je, že v r. 2009 Rusko a USA potvrdili platnosť bezpečnostných záruk memoranda aj po vypršaní zmluvy START.

Rusko svoje kroky na Ukrajine obhajovalo tvrdením, že Janukovičova vláda bola odstránená protiústavným pučom, revolúciou, ktorá fakticky vytvorila nový štát, na ktorý sa už bezpečnostné záruky nevzťahujú. Z medzinárodne-právneho hľadiska ide jednoznačne o scestný argument - revolúciou, ak je tak možné Majdan nazvať, sa nový štát nevytvára. Z ukrajinského pohľadu však svojím laxným prístupom k ukrajinskej kríze a nedostatočnej pomoci svoje záväzky porušili aj USA, VB a ďalšie krajiny, od ktorých Ukrajina získala unilaterálne záruky. Po anexii Krymu v marci 2014 schválil ukrajinský parlament rezolúciu, ktorá požadovala, aby USA a VB splnili záväzky vyplývajúce z Budapeštianskeho memoranda. To podľa Ukrajiny zahrňovalo aj ochranu ukrajinskej nezávislosti, suverenity a teritoriálnej integrity. Je pravda, že USA a VB sa memorandum nezaviazali k ochrane, ale iba k rešpektovaniu nezávislosti, suverenity a teritoriálnej integrity, avšak jazyk memoranda vyvolával medzi Ukrajincami pocit, že kríza vyvolá zásadnú reakciu Západu. (Budjeryn 2016; Pifer 2014; Umland 2016; Yost 2009)

Konanie Ruska a absencia vojenskej pomoci zo strany USA a VB dovedli Ukrajinu k zrušeniu svojej neutrality a k snahe o vstup do NATO. V Kyjeve zároveň vyvolali opätovné úvahy o získanie JZ. Možné obnovenie jadrového arzenálu otvorene pripustil ukrajinský minister obrany Valerij Heletej, ktorý konštatoval, že v prípade, ak sa Ukrajina nedočká pomoci zo strany NATO, bude nútená vyvinúť vlastnú jadrovú zbraň. Obnovenie arzenálu však podľa Heleteja nie je zatiaľ „na programe dňa.“ (Česká televízia 2014) Rusko, obávajúce sa možnosti JZ vyzbrojenej Ukrajiny, prirodzene ukrajinskú vládu pred takýmito aspiráciami varovalo. (Tass 2014)

V súčasnej ekonomickej situácii by pre Ukrajinu bolo nanajvyššie problematické budovať vlastný jadrový arzenál. Krajina sa zároveň usiluje včleniť do západných

bezpečnostných a hospodárskych štruktúr, pričom vývoj jadrovej zbrane by pre odpor západných štátov s najväčšou pravdepodobnosťou prozápadnú integráciu Ukrajiny znemožnil. V prípade, že sa však Ukrajinu do západných organizácii integrovať nepodarí a ak sa ukrajinská ekonomika v budúcnosti zotaví, nedá sa vylúčiť, že sa Kyjev rozhodne svoje stratené jadrové kapacity znova získať.

5 HORIZONTÁLNA PROLIFERÁCIA - IRÁN

Rusko svojimi krokmi neporušilo len Budapešťianske memorandum, ale aj Chartu OSN a záruky NWS k NNWS vyplývajúce z NPT a v konečnom dôsledku podkopalo kredibilitu protiproliferačného režim. Túto skutočnosť vystihol aj ukrajinský premiér Arsenij Jaceňuk, ktorý Západu adresoval otázku: „Ak nám neposkytnete záruky, ktoré boli podpísané v Budapešťianskom memorande, tak mi vysvetlite, že ako presvedčíte Irán alebo Severnú Kóreu, aby sa vzdali svojho štatútu nukleárných štátov?“ (Osborn, Macdonald 2015)

Práve medzi Iránom a skupinou P5+1 (USA, Ruskom, Čínou, VB, Francúzskom a Nemeckom) prebiehali v čase začínajúcej ukrajinskej krízy rokovania o iránskom jadrovom programe. Islamská republika je všeobecne upodozrievaná z toho, že cieľom jej jadrového programu je výroba jadrovej zbrane, pričom v roku 2010 Bezpečnostná rada OSN uvalila na Irán bezprecedentné sankcie, zamerané na iránsky jadrový program, program balistických rakiet, ale aj konvenčné sily. Ešte tvrdšie unilaterálne sankcie ekonomického charakteru voči krajine zaviedli USA alebo EU. (Števkov 2014)

Zhoršujúca sa ekonomická situácia v dôsledku sankcií, ako aj nízke ceny ropy, eventuálne prinútili Teherán hľadať so skupinou P5+1 kompromis. Na druhej strane však varovný prípad Ukrajiny bol pre Irán ďalším dôvodom na pokračovanie jadrového programu. Okrem toho sa krajine otvárala nová možnosť - faktického spojenectva s Ruskom, a teda následného oslabenia súdržnosti skupiny P5+1. Rusko sa totiž v dôsledku ukrajinskej krízy, podobne ako Irán, stalo cieľom sankcií zo strany USA, EU a ďalších krajín.

Irán a Rusko skutočne začali v rokoch 2014 a 2015 prehlbovať vzájomnú spoluprácu. Ruský jadrový koncern Rosatom podpísal v novembri s Iránom zmluvu o výstavbe dvoch nových reaktorov v jadrovej elektrárni Bušér a v apríli 2015 Putin rozhodol o predaji moderného protivzdušného systému S-300 Iránu. Ruský protivzdušný systém by pritom mohol výrazne skomplikovať prípadný americký a predovšetkým izraelský letecký útok na iránske jadrové zariadenia. Ruské banky sa zároveň v tomto období rôznymi spôsobmi snažili obísť sankcie a pomôcť Iránu finančne. (Sveshnikova, Roknifard 2014; Bhalla 2015)

Je preto paradoxné, že napriek týmto skutočnostiam sa medzi Iránom a P5+1 podarilo najskôr v apríli dosiahnuť rámcovú dohodu, a neskôr záväznú dohodu s názvom Spoločný akčný plán (Joint Comprehensive Plan of Action), ktorá by mala

viest' k významnému obmedzeniu jadrových aktivít Teheránu. Spoločný akčný plán zahrňuje predovšetkým redukcii počtu iránskych centrifúg z 19 tisíc na asi 6100, z ktorých iba asi 5000 bude môcť obohacovať urán nasledujúcich desať rokov, obmedzenie obohacovania uránu na 3,67 percenta na ďalších 15 rokov, redukcii zásoby neobohateného uránu z 10 ton na 300 kg alebo 15 ročné moratórium na obohacovanie uránu v zariadení Fordow. Môžeme preto prijať záver, že hospodárske dôsledky sankcií sa v konečnom dôsledku ukázali príliš silné na to, než aby Iránu stáli za pokračovanie jeho jadrových ambícií. (ADL 2015)

Rusko si nepraje vidieť na druhej strane Kaspického mora teokratický štát vyzbrojený nukleárnymi zbraňami. Rokovania s Iránom preto Moskva nesabotovala, pričom ruské médiá dokonca písali o kľúčovej role, ktorú Rusko pri dosiahnutí dohody zohralo. Takýto pohľad na rokovanie však nezodpovedá realite. Irán sa pri rokovaní sústredil na Spojené štáty, pričom Rusko zohralo iba vedľajšiu rolu. USA a Irán už teraz spájajú spoločné záujmy, predovšetkým boj proti Islamskému štátu, a dohoda o iránskom jadrovom programe a následné zrušenie sankcií voči Iránu môže pre iránsko-americké vzťahy znamenať začiatok deténte, v dôsledku ktorého Rusko zostane "osamotenou" sankcionovanou mocnosťou, a vďaka čomu budú môcť USA uprieť zvýšenú pozornosť do ďalších regiónov - teda aj do východnej Európy. Rusku očividne vyhovoval status quo americko-iránskeho nepriateľstva, pri ktorom však Irán nedisponoval jadrovou zbraňou. Ruský minister zahraničia Sergej Lavrov dokonca opustil rozhovory v najkritickejšom okamžiku – 30. marca, pričom mu údajne jeho americký náprotivok John Kerry musel osobne zavolať, aby ho presvedčil, nech rokovanie neopúšťa. (Bhalla 2015, Noori 2015) Finálnu a záväznú dohodu s Iránom nakoniec mocnosti podpísali 14. júla. Môžeme konštatovať, že pri rokovaníach s Iránom sa americko-ruská roztržka prejavila, jej vplyv však nebol dostatočne silný na to, aby zvrátil ďalšie okolnosti, vďaka ktorým sa USA a Iránu podarilo dohodnúť.

Rusko po podpísaní dohody v novembri 2015 zrušilo pre ruské firmy zákaz, týkajúci sa spolupráce s iránskymi strediskami, v ktorých dochádza k obohacovaniu uránu. V súčasnosti je však priskoro hodnotiť dôsledky, ktoré pre proliferáciu JZ tento krok bude mať.

6 DLHODOBÝ HORIZONT A ĎALŠÍ AKTÉRI

Vojenské angažovanie sa Ruska na Ukrajine je iba jedným z celého radu porušení záväzkov NWS voči NNWS. Líbya sa dobrovoľne vzdala svojho programu vývoja ZHN, no napriek tomu ju tento krok neochránil pred vojenskou intervenciou Západu v roku 2011. Gruzínsko (2008), Irak (2003) či Srbsko (1998) sú ďalšie príklady keď NNWS čelili vojenským zásahom NWS, ktorým chýbal predchádzajúci súhlas Bezpečnostnej rady OSN. Napriek tomu môžeme konštatovať, že prípad Ukrajiny je vo svojej podstate jedinečný, pretože ide o jediný NNWS, ktorý jadrovými zbraňami disponoval, dobrovoľne sa ich vzdal v prospech konkrétneho NWS, a

následne bol tým istým NWS napadnutý. V dlhodobom horizonte bude preto s najväčšou pravdepodobnosťou Ukrajina používaná nielen ako argument tých, ktorí budú tvrdiť, že iba získanie JZ môže ochrániť krajinu pred agresiou, ale aj ako dôkaz, že JZ sa neoplatí vzdať. Slovanmi nemeckej kancelárky Angely Merkelovej: „Ktorá krajina by sa vzdala svojich jadrových schopností, keď nie sme schopní zabezpečiť rešpektovanie jej teritoriálnej integrity?“ (Dempsey 2015; Umland 2016)

Výrok nemeckej predstaviteľky je relevantný najmä pre Severnú Kóreu, ktorá už jadrovými zbraňami disponuje. Minimálne nádeje na úspech šesťstranných rozhovorov o severokórejskom jadrovom programe sa ešte viac poklesli v dôsledku americko-ruského konfliktu. Podobne ako Irán, aj KĽDR sa Rusku hodí ako dobrý kandidát schopný odvracať americkú pozornosť od diania v Európe. Rusko-severokórejské vzťahy sa v posledných rokoch naozaj zlepšujú, krajiny sa usilujú o spoločné energetické projekty, pričom sa Rusko zastalo KĽDR aj na neformálnom rokovaní so zástupcami šesťstranných rozhovorov (KĽDR sa nezúčastnila) v máji 2015 v Tokiu, keď sa postavilo proti tvrdším sankciám. (Japan Times; Weitz 2014)

V minulom desaťročí sa hovorilo aj o jadrových ambíciách Indonézie, Malajzie, Nigérie, Venezuely alebo Saudskej Arábie. (Visingr 2008) Dnes tieto úvahy fakticky absentujú s výnimkou posledného zmieneneho prípadu, pričom Saudská Arábia údajne naďalej zvažuje zaobstaranie si vlastného jadrového potenciálu, ktorý by mohla získať vďaka údajnej pakistanskej pomoci. Oficiálne však Saudská Arábia tieto podozrenia odmieta. (Smith-Spark, Shah 2014)

Potenciálni adepti na získanie JZ dostali porušením Budapeštianskeho memoranda do rúk silný argument na jadrové vyzbrojenie. Je samozrejme veľmi ťažké odhadnúť, akú rolu zohrajú ukrajinské udalosti v budúcich rozhodnutiach potenciálnych proliferátorov, ale je zrejmé, že už aj tak chabá kredibilita záruk NWS a celkového protiproliferačného režimu dostala udalosťami na Ukrajine ďalšiu tvrdú ranu.

7 HORIZONTÁLNA A VERTIKÁLNA PROLIFERÁCIA - RUSKO A USA

Súčasný americko-ruský konflikt neváhali mnohí aktivisti, novinári, ale aj niektorí bezpečnostní odborníci označiť za začiatok novej studenej vojny a opätovných pretekov v jadrovom zbrojení. Rusko a USA podľa ich názorov plánujú do svojich jadrových arzenálov investovať obrovské sumy, ktoré ak nebudú mať za následok jadrové preteky, minimálne znemožnia ďalšie škrtky v ich strategických silách. (Borger 2015)

Rusko má skutočne naplánovanú alebo už vykonáva celý rad modernizačných programov. Dalo do prevádzky prvé tri z ôsmich plánovaných ponoriek triedy Borej schopných niesť nové rakety Bulava. Moskva taktiež vyvíja balistické strely typu SS-27 Topol-M a jej variantu s viacerým hlavicami RS-27 Jars a v roku 2016 začne rozmiestňovať strely typu R-26. Ruské vzdušné sily vyvíjajú nový strategický

bombardér PAK-DA, ktorý má doplniť alebo nahradiť doterajšiu flotilu lietadiel Tu-160 a Tu-95. Tieto projekty sú však súčasťou dlhodobého ruského modernizačného plánu, ktorý bol prijatý pred rokmi, ktorý nič spoločné s aktuálnym vyhrotením americko-ruských vzťahov a môže sa považovať za doháňanie zanedbávania ruskej triády posledných 20 rokov. V súčasnej recesii, ktorou prechádza ruská ekonomika, je navyše otázne, či sa pôvodné modernizačné plány podarí splniť. (Pifer 2015a)

Modernizácia ruského jadrového arzenálu v spojení s aktuálnymi udalosťami však predsa len po dlhých rokoch vniesla problematiku JZ do americkej politicko-spoločenskej diskusie. Zjavili sa názory, že USA svoje JZ zanedbáva a za Ruskom začína viditeľne zaostávať. Republikánsky senátor a donedávna aj prezidentský kandidát Marco Rubio konštatoval, že USA sa dostávajú do nebezpečnej pozície, pretože sú „jedinou krajinou, ktorá nemodernizuje svoje jadrové zbrane.“ Reálna situácia je však komplikovanejšia a nezodpovedá tvrdeniam senátora. USA v súčasnosti investujú značné prostriedky do infraštruktúry, ktorá bude najmä v nasledujúcej dekáde slúžiť na modernizáciu ich strategických síl. Rusko a USA majú totiž rozdielne modernizačné cykly. ZSSR, napríklad, rozmiestnil veľkú časť svojich JZ a nosičov, ako boli strely SS-18 a SS-19, ponorky triedy Tajfún alebo bombardér Tu-160 na prelome 70. a 80. rokov. Naopak USA dali do prevádzky strely MX, ponorky triedy Ohio a bombardéry B-1 a B-2 na prelome rokov 80. a 90. Rusko teda v súčasnosti iba nahradzuje už značne zastarané prostriedky, čím vzniká dojem jeho technologickej prevahy. Keď budú v nasledujúcom desaťročí USA rozmiestňovať nové alebo modernizované rakety, ponorky a bombardéry, technologická prevaha sa opäť obráti na ich stranu. K tomuto by však došlo bez ohľadu na vznik ukrajinskej krízy. (Broad, Sanger 2015; Pifer 2015; Sherman 2015)

Treba zdôrazniť, že obe strany naďalej implementujú novú zmluvu START a množstvo ich rozmiestnených JZ permanentne klesá. Podľa posledných údajov USA znížili svoju aktívnu jadrovú výzbroj na 1597 hlavíc rozmiestnených na 785 nosičov, pričom Rusko zredukovalo toto číslo na 1582 hlavíc umiestnených na 515 nosičoch. (Kristensen 2015) Je pravda, že Michail Uljanov, vedúci odzbrojovacej sekcie ruského ministerstva zahraničných vecí varoval, že do budúcnosti nemôže vylúčiť možnosť zmeny prístupu Ruska k uplatňovaniu zmluvy START v prípade, že bude Moskva zo strany USA k takémuto kroku dotlačená. (Weitz 2015) Podobné výroky však môžeme pripísať tradičnej ruskej „siláckej rétorike.“ Aj napriek výrazným snahám a nemalým finančným nákladom, ktoré Rusko dáva do modernizácie svojej jadrovej triády to pri súčasnej tendencii vyzerá tak, že ruské strategické sily budú v r. 2018 v počte nosičov výrazne pod stanoveným limitom. (Kristensen 2015)

Ohrozenejšia, než zmluva START, však vyzerá Zmluva o likvidácii rakiet stredného doletu (INF – Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty). V júli 2014 totiž Washington oficiálne obvinil Moskvu, že porušila svoj záväzok nevlastniť, nevyrábať a nevyvíjať rakety tohto typu. Rusko podľa USA otestovalo raketu s plochou dráhou

letu a so stredným doletom už v r. 2008, USA však otáľali s oficiálnym obvinením až do začatia ukrajinskej krízy. Treba konštatovať, že z dostupných zdrojov nie je možné zistiť, nakoľko je obvinenie USA oprávnené. USA ani Rusko nie sú ochotné zverejniť bližšie informácie, pričom na strane USA má za touto neochotou stáť úsilie ochranu zdroja informácií. Podľa generála Philipa Breedlova, veliteľa síl NATO v Európe, však budú USA a NATO musieť v prípade nevyriešenia sporov ohľadne prípadných porušení zmluvy, odpovedať na kroky Ruska „podobným spôsobom.“ Rusko akékoľvek obvinenia americkej strany odmieta, žiada Washington, aby prišiel s konkrétnymi dôkazmi a tvrdí, že zmluvu v skutočnosti porušujú niektoré americké zbraňové systémy, ako sú drony a rakety protiraketovej obrany, ktoré vraj majú byť použiteľné aj ako strely stredného doletu. Rusko taktiež argumentuje proti zmluve skutočnosťou, že jej charakter je bilaterálny, čo nezabraňuje viacerým krajinám v Ázii, aby disponovali balistickými strelami stredného doletu. Atmosféra vzájomnej nedôvery tak doviedla USA a Rusko do situácie, v ktorej nemožno vylúčiť vypovedanie zmluvy tou alebo druhou stranou (Barnes 2014; Pifer 2015b).

V závere kapitoly možno konštatovať, že v súčasnej situácii v nijakom prípade nemôžeme hovoriť o obnovení jadrových pretekov. Obe strany jednoducho pokračujú v už nastavenom kurze modernizácie. Vzájomná nedôvera však predsa len má isté dôsledky na jadrové zbrojenie USA a Ruska. V prvom rade je otázne, či sa budú v súčasnej atmosfére vedieť obe mocnosti vysporiadať s nejasnosťami ohľadne dodržovania zmluvy INF, ktorá je teraz reálne ohrozená. Zároveň je pre stav americko-ruských vzťahoch nateraz vylúčená aj možnosť ďalšej vzájomnej dohody na škrtoch JZ a ich nosičov. K tej sa však Rusko stavalo odmietavo už pred ukrajinskou krízou. (Broad; Sanger 2015)

8 PROTIPROLIFERAČNÝ REŽIM

Generálny tajomník OSN Ban Ki-moon sa už v marci 2014 vyjadril, že intervencia Ruska na Kryme bude mať „hlboké dopady na regionálnu bezpečnosť a protiproliferačný režim.“ Zároveň navrhol, aby hodnotiacia konferencia NPT naplánovaná na apríl a máj 2015 „adresovala legitímne záujmy nejadrových štátov pri získavaní jednoznačných a legálne záväzných záruk od štátov s jadrovými zbraňami.“ (Yost 2015)

Viacerým politikom muselo byť po udalostiach na Ukrajine zrejmé, že ak sa Ukrajina, ktorá bola krátkodobo treťou najsilnejšou jadrovou mocnosťou na svete, môže stať cieľom agresie susedného štátu a člena Bezpečnostnej rady OSN, NNWS nemôžu v kritických situáciách očakávať veľkú podporu zo strany NWS. Posolstvo ukrajinskej krízy a z nej vyplývajúcej americko-ruskej roztržky je očividné. Vlastný jadrový deterent je jediným nástrojom, ktorým krajina môže ochrániť svoju národnú suverenitu. (Umland 2016)

Obvinenia z porušovania INF a bezpečnostných záruk zo strany Ruska eventuálne na konferencii NPT v roku 2015 predniesol vo svojej úvodnej reči americký minister zahraničia John Kerry. Príhovor ruského veľvyslanca mal byť v reakcii údajne doplnený o niekoľko strán, v ktorých Moskva kritizovala USA za to, že znemožňuje pokračovanie ďalšieho jadrového odzbrojovania. Podporné argumenty Ruska boli budovanie protiraketového štítu Spojenými štátmi, blokovanie Zmluvy o ochrane vesmíru (tzv. Space Preservation Treaty by zakazovala rozmiestňovanie akýchkoľvek vesmírnych zbraní) alebo tvrdenie, že USA trénujú príslušníkov spojeneckých NNWS krajín ako zaobchádzať s JZ. (Rigg 2015; Remarks at the 2015 Nuclear Nonproliferation Treaty Review Conference 2015)

Konferencia nakoniec naozaj skončila neúspešne, pričom sa nepodarilo dosiahnuť zhody na záverečnom dokumente. Dôvodom však nebola Ukrajina, ale spory ohľadne jednej z dlhodoboj najproblematickejších tém NPT - vytvorenia zóny bez jadrových zbraní na Blízkom východe. V tejto otázke Rusko využilo príležitosť a sa postavilo na stranu arabských krajín (predovšetkým Egypta), s ktorými spoločne požadovalo zvolanie konferencie o vytvorení bezjadrovej zóny na marec 2016. USA a Kanada však odmietali „arbitrárne stanovenie termínu konferencie“ a požadovali účasť Izraela. Židovský štát však zvolanie konferencie o zóne bez jadrových zbraní odmieta, pokiaľ takáto konferencia nebude spojená so všeobecnou mierovou zmluvou na Blízkom východe. (Wan 2015) Z jednej strany, môžeme konštatovať, že neúspech poslednej konferencie nie je ničím neobvyklým, keďže ešte sa nikdy nepodarilo dosiahnuť zhody na záverečnom dokumente na dvoch po sebe nasledujúcich konferenciách (na predchádzajúcej konferencii v r. 2010 bol záverečný dokument prijatý), z druhej strany, je zrejmé, že americko-ruský konflikt naozaj má negatívny vplyv na fungovanie protiproliferačného režimu, pričom kontinuita NPT ako základného kameňa protiproliferačného režimu bude do značnej miery závisieť od ďalšieho vývoja americko-ruských vzťahov

Treba dodať, že okrem narušenia kredibility a spolupráce v rámci NPT protiproliferačný režim utrpel aj v iných smeroch. Rusko bolo napríklad vylúčené z klubu G8, ktorý slúži aj ako fórum na prerokovávanie otázok jadrovej bezpečnosti. Zároveň Moskva oznámila, že sa v danej atmosfére nemôže zúčastniť na summite o jadrovej bezpečnosti, ktorý organizovali Spojené štáty v apríli 2016 vo Washingtone. Summit, na ktorom sa sa pritom nezúčastnilo ani Bielorusko, dosiahol určité čiastkové úspechy. Poľsko a Kazachstan sľúbili zredukovať svoje zásoby vysoko obohateného uránu, Japonsko súhlasilo s odovzdaním časti svojich zásob separovaného plutónia do USA a Kanada prisľúbila investovať 42 miliónov dolárov na zlepšenie jadrovej bezpečnosti. Bez prítomnosti krajiny s najväčším počtom jadrových zbraní, ktorá spoločne s USA vedie Globálnu iniciatívu boja s nukleárnym terorizmom a ako jediný svetový dodávateľ jadrových reaktorov je ochotná prijímať nimi vyprodukované

jadrové palivo, bol však summit vo svojej podstate odsúdený na polovičaté, neúplné riešenia otázok jadrovej bezpečnosti. (Klimentyev 2014; Korzun 2016; Duffy 2014)

9 JADROVÁ BEZPEČNOSŤ A PROLIFERÁCIA MATERIÁLOV

Spolupráca v jadrovej bezpečnosti sa stala jednou z hlavných obetí súčasnej americko-ruského konfliktu. Rusko totiž v decembri 2014 oznámilo, že ukončuje väčšinu spolupráce týkajúcej sa jadrovej bezpečnosti. Tento krok však neprišiel zo dňa na deň.

Rozpad ZSSR a s ním súvisiaca obava o bezpečnosť sovietskych ZHN a citlivých materiálov viedli Washington k zriadeniu Programu kooperatívneho zníženia hrozby (CTR - Cooperative Threat Reduction Program), známeho aj ako Nunn-Lugarov program. Jeho cieľom bolo prostredníctvom finančnej, technickej a poradenskej asistencie zabezpečiť a demontovať ZHN v ZSSR. Od roku 1991 sa vďaka programu podarilo zneškodniť asi 80 tisíc nukleárnych hlavíc a nainštalovať detektory rádioaktívnych materiálov a ďalšie technické zdokonalenia na ruských hraničných priechodoch či v ruských zbrojárskych, vojenských a výskumných zariadeniach. (Zarate 2009)

Program Američanom umožnil prístup do celého radu citlivých zariadení ruských ozbrojených síl. Ako sa však postupom času Rusko hospodársky a bezpečnostne stabilizovalo a krajina začala byť na medzinárodnom poli asertívnejšia, program prestal Rusku vyhovovať. Keď v r. 2013 jeho platnosť vypršala, Rusko sa rozhodlo neobnoviť svoju participáciu, pričom väčšina aktivít CTR prešla pod nový Multilaterálny nukleárny a environmentálny program v Ruskej federácii. Tento už Američanom nepovoľoval prístup do ruských vojenských priestorov a mal vyslovene civilný charakter. (Bresolin 2014)

Po anexii Krymu však USA oznámili, že zastavujú spoluprácu s Ruskom v rámci bilaterálneho prezidentského výboru pre nukleárnu energetiku a bezpečnosť ako aj spoločné aktivity v jadrovej energetike. V máji nasledovalo rozhodnutie amerického ministerstva obrany o zákaze prístupu ruských vedcov do amerických laboratórií. Odveta Ruska prišla v decembri, keď Moskva informovala Washington, že odmieta akúkoľvek americkú pomoc určenú na zabezpečenie ruských jadrových zariadení. Rusko a USA tak ukončili väčšiu časť spolupráce, ktorú pred ukrajinskou krízou udržiavali. (Roth 2015)

Je pravda, že v súčasnosti je bezpečnosť ruskej jadrovej infraštruktúry na oveľa lepšej úrovni, pričom väčšina toho, čo mal Nunn-Lugarov program docieľiť, už bola dosiahnutá. Jadrovú bezpečnosť však nie je možné vnímať ako niečo, čo sa dá ukončiť, dá sa o ňu iba usilovať. Rusí odborníci a pracovníci v jadrových zariadeniach sa údajne so svojimi americkými kolegami viackrát podelili o obavy, že v prípade absencie americkej pomoci nebudú rádioaktívne a ďalšie citlivé materiály v Rusku dostatočne zabezpečené (Roth 2015). Tento pohľad je ešte relevantnejší teraz,

keď sa ochabujúca ruská ekonomika vyrovnáva s dopadom sankcií. Je preto objektívnym konštatovaním, že súčasný americko-ruský konflikt zvýšil riziko jadrovej proliferácie.

10 ZÁVER

Dôsledky ukrajinskej krízy a americko-ruského konfliktu na proliferáciu jadrových zbraní sú, ako môžeme vidieť, komplexnou témou. Je paradoxné, že napriek oslabeniu kredibility bezpečnostných záruk NWS voči NNWS slávili protiproliferačné snahy svetových mocností úspech, keď sa podarilo dosiahnuť dohodu o iránskom jadrovom programe. Zároveň je zrejmé, že akékoľvek úvahy o nových jadrových pretekoch medzi USA a Ruskom sú prehnané. Krajiny dodržia stanovené limity dohodnuté v novej zmluve START, ako aj ostatné záväzky. Problematickým bodom je síce potenciálne porušovanie INF Ruskom, v tomto prípade však nejde o novú záležitosť, ale o niekoľko rokov trvajúci sporný bod, ktorý sa vo svetle súčasných udalostí rozhodol Washington otvoriť.

Proliferačia a jej obmedzovanie je však beh na dlhú trať, ktorého výsledky sú teraz len ťažko predvídateľné. Je nesporné, že prípad Ukrajiny bude nasledujúce roky a dekády slúžiť ako relevantný argument pre tých, ktorí budú jadrový arzenál vnímať ako jedinou možnosť obrany štátnej suverenity. Získanie JZ síce nie je v súčasnej Ukrajine na programe dňa, do budúcnosti však takúto možnosť nemôžeme vylúčiť ako v prípade Kyjeva, tak ani u ostatných aktérov usilujúcich sa získať takéto schopnosti. Zatiaľ najväčšou obeťou americko-ruského konfliktu sa zdá spolupráca Washingtonu a Moskvy v oblasti jadrovej bezpečnosti a protiproliferačných aktivít, ktoré boli takmer úplne zastavené. Na ďalšie dôsledky tohto sporu si ešte budeme musieť počkať, je však nesporné, že udalosti posledného poldruha roka nepomohli obmedzeniu šírenia JZ a že do budúcnosti zásadne nahľadali záruky, ktoré tvoria nosný stĺp protiproliferačného režimu.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BARNES, D (2014): Russia, U.S. Face Off Over INF Treaty (2015). [Online.] In: *armscontrol.org*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < http://www.armscontrol.org/ACT/2014_10/News/Russia-US-Face-Off-Over-INF-Treaty >.
2. BHALLA, R. (2015): Russia Nervously Eyes the U.S.-Iran Deal (2015). [Online.] In: *Stratfor*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <https://www.stratfor.com/weekly/russia-nervously-eyes-us-iran-deal> >.
3. BORGER, J. (2015): US and Russia in danger of returning to era of nuclear rivalry. [Online.] In: *The Guardian*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na

- internete: < <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/04/us-russia-era-nuclear-rivalry>>.
4. BRESOLIN, J. (2014): *Fact Sheet: The Nunn-Lugar Cooperative Threat Reduction Program*. [Online.] Center for Arms Control and Non-Proliferation, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <http://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-nunn-lugar-cooperative-threat-reduction-program/>>.
 5. BROAD, W – SANGER, D. (2015): U.S. Ramping Up Major Renewal in Nuclear Arms. [Online.] In: *The New York Times*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: < <http://www.nytimes.com/2014/09/22/us/us-ramping-up-major-renewal-in-nuclear-arms.html>>.
 6. Budapest Memorandums on Security Assurances. [Online.] *Council on Foreign Relations*, 1994 [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>>.
 7. BUDJERYN, M. (2014): The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum. In: *Nuclear Proliferation International History Project Issue Brief*, 2014, č. 3., s. 1-6.
 8. DEMPSEY, J. (2015): Merkel in Munich. [Online.] In: *Carnegie Europe*, 2015.[Citované 10.5.2015.] Dostupné na internete: <<http://carnegieeurope.eu/2015/02/07/merkel-in-munich>>.
 9. Department of Defense Dictionary of Associated Terms. (2014): *Department of Defense Dictionary of Associated Terms*. Washington: Department of Defense, 2014. s. 471. ISBN 9781503008939.
 10. Ukrajina uvažuje o obnovení jaderného arzenálu. [Online.] In: *Česká televize*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/286164-ukrajina-uvazuje-o-obnoveni-jaderneho-arzenalu/>>.
 11. DINGLI, S. (2013): Revitalizing the Prague agenda. In: *The Washington Quarterly*, Spring 2013, s. 123-135.
 12. DUFFY, K. (2014): From the G8 to the G7: Russia's (New?) Role in Nonproliferation. [Online.] In: Project on Nuclear Issues, 1994 [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete : <<http://poniforum.csis.org/blog/russia-s-new-role-in-nonproliferation-what-the-shift-from-the-g8->>.
 13. North Korea absent as five nations huddle over its nuclear threat; China, Russia nix more sanctions. [Online.] In: *Japan Times*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/29/national/north-korea-absent-five-nations-huddle-nuclear-threat-china-russia-nix-sanctions/#.VY6KefntlBc>>.

14. Joint Comprehensive Plan of Action. [Online.] In: *eeas.europa.eu*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf>.
15. KAPUR, S. P. (2009): Detering Nuclear Terrorists. In Paul, T. V.; Morgan, P. M.; Wirtz (eds): *Complex Deterrence: Strategy in the Global Age*. Chicago and London: University Of Chicago Press, 2009. s. ISBN 109-132. 9780226650043 .
16. KLIMENTYEV, M. (2014): Russia told U.S. it will not attend 2016 nuclear security summit. [Online.] In: *Reuters*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/2014/11/05/us-nuclear-security-usa-russia-idUSKBN0IP24K20141105>>.
17. KORZUN, P. (2016): Russian President Vladimir Putin Skips Washington Nuclear Summit. [Online.] In: *Strategic-Culture.org*, 2016. [Citované 9.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://www.strategic-culture.org/news/2016/04/01/russian-president-skips-washington-nuclear-summit.html>>.
18. KRISTENSEN, H. (2015): New START Treaty Count: Russia Dips Below US Again. [Online.] In: *Federation of American Scientists*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete z:<<https://fas.org/blogs/security/2015/04/newstart2015/>>.
19. MAREŠ, M. P. (2003): Aktéři proliferace zbraní hromadného ničení. In: *Obrana a strategie*, 2003, roč. 5, č. 2, s. 7-19.
20. MAREŠ, M. (2005): Terorismus v České republice. Brno: Centrum strategických studií, 2005. s. 476. ISBN 80-903333-8-9.
21. NOORI, A. (2015): Russia and the Challenge of Iran's Comprehensive Nuclear Agreement. [Online.] In: *Iran Review*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.iranreview.org/content/Documents/Russia-and-the-Challenge-of-Iran-s-Comprehensive-Nuclear-Agreement.htm>>.
22. OSBORN, A. – MACDONALD, A. (2015): Ukraine appeals to West as Crimea turns to Russi. [Online.] In: *Reuters*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://uk.reuters.com/article/2014/03/11/uk-ukraine-idUKBREA-1H0EM20140311>>.
23. PIFER, S. (2014): Honoring Neither the Letter Nor the Law. [Online.] In: *Brookings*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.brookings.edu/research/opinions/2014/03/07-honoring-neither-letter-nor-law-ukraine-russia-pifer>>.
24. PIFER, S. (2015a): Overblown: Russia's empty nuclear sabre-rattling.[Online.] In: *Brookings*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete:

- <<http://www.brookings.edu/research/opinions/2015/03/17-russia-nuclear-weapons-modernization-pifer>>.
25. PIFER, S. (2015b): Calling foul: The U.S. response to Russia's violation of a nuclear arms treaty. [Online.] In: *Brookings*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.brookings.edu/blogs/order-from-chaos/posts/2015/06/09-russia-violates-nuclear-treaty-pifer>>.
 26. RIGG, B. (2015): Open split between the US and Russia overshadows NPT review conference. [Online.] In: *Pressenza*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.pressenza.com/2015/05/open-split-between-the-us-and-russia-overshadows-npt-review-conference/>>.
 27. ROJČIK, O. (2006): Jaké motivy vedou státy k získání jaderných zbraní?. In: *Proliferace jaderných zbraní: problémoví aktéři*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2006. s 124. ISBN 80-210-4119-6.
 28. ROTH, N. (2015): U.S.-Russian Nuclear Security Cooperation: Rebuilding Equality, Mutual Benefit, and Respect. *Deep Cuts Issue Brief*, 2009. s. 346. ISBN U.S. 1-58487-380-9.
 29. SHERMAN, A. (2005): Marco Rubio says the United States is not modernizing its nuclear weapons. [Online.] In: *Politifact*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.politifact.com/florida/statements/2015/may/05/marco-rubio/marco-rubio-says-united-states-not-modernizing-its/>>.
 30. SMITH-SPARK, L. – SHAH, K. (2014): Is Saudi Arabia seeking nuclear weapons from Pakistan?. [Online.] In: *CNN*, 2014. [Citované 9.5.2016.] Dostupné na internete: <<http://edition.cnn.com/2015/05/19/world/saudi-pakistan-nuclear-report/>>.
 31. SUCHÝ, P. – VILÍMEK, P. (2009): Britské a francouzské jaderné síly ve druhém jaderném věku. In: *Mezinárodní vztahy*, 2009, roč. 44, č.1, s. 37-65.
 32. SVESHNIKOVA, Y., ROKNIFARD, A. (2014): Iran's optimism over the failure of negotiations. [Online.] In: *Russia Direct*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.russia-direct.org/analysis/irans-optimism-over-failure-negotiations>>.
 33. ŠTEVKOV, P. (2014): *Americko-ruské vztahy počas administrativy Baracka Obamu: politika resetu v rokoch 2009-2013*. [Online.] Diplomová práca, Brno: Masarykova univerzita, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <http://is.muni.cz/th/325767/fss_m/Americko-ruske_vztahy_pocas_administrativy_Baracka_Obamu_politika_resetu_v_rokoch_2009-2013.pdf>.
 34. Russia warns Ukraine against shaking loose non-proliferation regime. [Online.] In: *Tass*, 2014. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://tass.ru/en/world/730100>>.

35. VISINGR, L. (2014): Proliferace zbraní hromadného ničení. In: *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. Století*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2014. s 276. ISBN 978-80-210-5288-8.
36. UMLAND, A. (2016): The Ukraine Example: Nuclear Disarmament Doesn't Pay,. [Online.] In: *World Affairs*, 2016. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.worldaffairsjournal.org/article/ukraine-example-nuclear-disarmament-doesn%E2%80%99t-pay>>.
37. WAN, W. (2015): Why the 2015 NPT Review Conference Fell Apart. [Online.] In: *United Nations University Centre For Political Research*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://cpr.unu.edu/why-the-2015-npt-review-conference-fell-apart.html>>.
38. WEITZ, R. (2015a): End of US-Russian Nuclear Cooperation over Ukraine Must Not Be Allowed to Happen. [Online.] In: *Russia Insider*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://russia-insider.com/de/2015/01/21/2583>>.
39. WEITZ, R. (2015b): How Russia, China and the US can denuclearize North Korea. [Online.] In: *Russia Direct*, 2015. [Citované 2.12.2015.] Dostupné na internete: <<http://www.russia-direct.org/opinion/how-russia-china-and-us-can-denuclearize-north-korea>>.
40. YOST, S., D. (2015): The Budapest Memorandum and Russia's intervention in Ukraine. In: *International Affairs*, 2015, roč. 91, č. 3, s. 505–538.
41. ZARATE, R. (2009): Cooperation Against Proliferation: How the United States and Russia Can Stem Future Nuclear Threats, In: *Brown Journal of World Affairs*, 2009, roč. 16, č. 1.
42. ZARATE, R. (2009): Cooperation Against Proliferation: How the United States and Russia Can Stem Future Nuclear Threats, In: *Brown Journal of World Affairs*, roč. 16, č. 1.